

koji se još mogu čitati, nisu ništa drugo do komplicirani datumi, a i mnogi drugi hijeroglifi, kad bi se mogli dešifrirati, sigurno bi se odnosili na astronomske pojave kao što su pomračenje Sunca ili spajanje planeta. Vrijeme se nalazi u samom srcu religije Maya. Glavna dužnost najpozvanijih čini se da je bila ta da svojim intelektom shvate vrijeme. Neobrazovane mase samo su pasivno primale rezultate svećeničkih napora. Njihova jednostavna i uzbuđujuća dužnost bila je da se vesele u ceremonijalnim ritualima kad je došlo odgovarajuće doba za to, da se žaloste za vrijeme nesretnih dana, da pokažu svoj strah i užas u kritičkom zatvaranju nekog misterioznog i značajnog perioda i da izvedu rituale protiv predviđenih pomračenja Sunca. Njihov odnos prema vremenu bio je u biti emocionalan, a svećenički odnos bio je intelektualan.

Ljudi su svjesni trajanja i njih samih unutar tog trajanja. Mogu se vidjeti kako miruju u tom protoku, ali ipak osuđeni da to potencijalno neprestance pretvaraju u stvarno, i da to rade sve dok potencijalno ne postane smrt, čijim ispunjenjem potencijalno više ne postoji. Ili se ljudi u svojoj imaginaciji mogu vidjeti kako stoje na rubu noža sadašnjosti, između nepoznate budućnosti i sve manje i manje poznate prošlosti, kako glavačke idu prema određenoj katastrofi. Prva slika predstavlja sred-njovjekovnu koncepciju vremena, a druga Galilejevu, Newtonovu i našu (osim u matematičkim pristupima). Oboje koncepcije su podjednako depresivne. Zapravo, svaka zamisao vremena mora biti depresivna. Jer, bilo koja zamisao vremena uključuje intimno prepoznavanje tijeka kao vječnog nestajanja. Mi ne možemo podnijeti misao o protoku, o protoku u odnosu prema našem postojanju, pa čak i gore od toga, o protoku kao o prijetećoj i destruktivnoj sili u odnosu na naše biće. Pravilno, jedinstveno, neizdiferencirano vrijeme teče ispod i kroz sav život, ispod i kroz razne boli i zadovoljstva, dosade i nadahnuća, a iz izgleda bezvremenske ekstaze – stalno isti misteriozni tamni protok u ništa. Ponavljam da je nepodnošljivo to shvatiti. To nije moguće podnijeti.

NA BRODU

More u Meksičkom zaljevu bilo je mirno, tamnoplavo i lagano namreškano postojanim povjetarcem. Izgledalo je kao da plovimo na beskrajnom prostranstvu marokanske kože, preko raskošnog kraljevskog omota neke knjige velikog formata.

Ponovno sam sjeo i pročitavao Lawrenceovu *Krilatu zmiju*. Skoro sam došao do kraja. Junakinja se pomirila da »ostane, da uroni u veliko more te žive krvi, u neposrednoj vezi s tim ljudima i ženama«. To je završetak za koji je Lawrence upotrijebio sve svoje izvanredne snage da ga učini neuvjerljivim. Nitko nije pisao snažnije i bolje od samog Lawrencea u *Krilatoj zmiji* o beznađnoj psihološkoj pustoši i dosadi ljudskih bića koja još nisu dosegla duhovnu razinu svijesti. »Čudna rasna odbojnost Indijanaca prema stvari koju mi nazivamo duh... Oni razumiju dušu koja je sačinjena od krvi. Ali duh koji je nadmoćniji i koji predstavlja kvalitetu u našoj civilizaciji, to oni masovno, tamno i barbarski ne priznaju.«

Lawrence ilustrira tu temu iz odlomka u odlomak sjajnim opisima događaja, a svaki nas snažno pokreće da podijelimo mržnju koju junakinja gaji »prema tim ljudima, njihovu užasnu primitivnost, *á terre, á terre*«, da osjetimo »njezinu odbojnost prema tim ušljivim i prizemnim ljudima, i njihovu istovremenu čežnju i mržnju »gornjeg svijeta svjetla i svježeg zraka«, kojemu je sama Kate pripadala. A ipak, na kraju, od nas se traži da se odredimo svjetla i svježeg zraka i da uronimo u »veliko more žive krvi« – te krvi koja se prirodno i spontano pretvara u mržnju duha, ušljivost i »mračno uzbuđene žudnje za smrću«. Takav poziv ne možemo prihvatiti. Lawrenceovi savršeni opisi ovog užasa neoskrvrjene krvi čine poziv neprihvatljivim. Ni on sam nije mogao prihvatiti vlastiti poziv. To nam pokazuju životne činjenice. Kate je ostala uronjena u primitivnu krv Mixica, ali Lawrence je otišao. Čak i da ne znamo činjenice iz njegova života, sama knjiga bila bi dovoljan dokaz.

Napredak od primitivizma do civilizacije, od čiste krvi do duha i duše jeste napredak čija je cijena fiksna. Cijena koju moramo platiti za duh i razum

nikad nema popusta, ni najmanje. Lawrence je to smatrao preskupim i stoga je predložio da vratimo dobro i da nam se vrati novac. U praksi, međutim, shvatio je da je psihološki nemoguće vratiti nove privilegije ili biti zadovoljan primitivizmom kojim je platio za nova dobra. Nije ostao u Mexicu.

Kako je rekao Spinoza, ljudsko ropstvo je cijena za ljudsku slobodu. Prednosti prvog stanja (a ljudsko ropstvo ima mnoge i osnovne prednosti) neusporedivo su s prednostima onoga drugog. Moramo biti zadovoljni da platimo, te da dalje stalno plaćamo nesmanjenu cijenu za dobra koja smo sami odabrali.

Aldous Huxley, Iza meksičkog zaljeva (Vintage Books, New York, 1960, prvo izdanje 1934.)

(Izbor, prijevod i komentar: Dunja Jutronić-Tihomirović)

Aldous Huxley se rodio 1894. u engleskoj grofoviji Surey a umro je 1963. na svojem imanju blizu Los Angelesa. Potekao je iz obitelji intelektualaca. Njegov djed, Thomas Huxley bio je znameniti biolog, inače Darwinov sljedbenik, a i tatkod. Julian Huxley bio je također vrlo istaknut biolog.

Huxleya najbolje znamo kao pisca romana *Kontrapunkt* (1928) i *Krasni novi svijet* (1931), u kojima se, kao i u mnogim drugim djelima, bavi ideološkim i etičkim temama.

Mnogo je putovao. Bilješke s puta i putopisi također se ubrajaju u njegov književni rad. U razdoblju između 1923. i 1930. živio je sa ženom i sinom u Italiji, a tijekom 1925. i 1926. bio je na putu po Indiji i Srednjoj istoku. Godine 1934. i 1935. Huxleyjevi su boravili u Centralnoj Americi i SAD. Putopis *Iza meksičkog zaljeva* potječe iz toga razdoblja.

Knjiga je, zapravo, povijesni dokument putovanja po Centralnoj Americi kakva je bila tridesetih godina. Mnoge faktografske i političke činjenice nisu više naročito zanimljive, jer su se u ovih pedeset godina mnoge stvari promijenile: primjerice, britanski Honduras više nije britanska kolonija. No, priroda i arheološki spomenici ne mijenjaju se za tako kratko vrijeme, a postoje i zapažanja koja ostaju zanimljiva i za mnoge generacije. Dakle, najvrijedniji su u tom putopisu Huxleyjevi zapisi o tamošnjoj kulturi i razmišljanja potaknuta događajima na putu. Knjiga je izišla 1930. a ponovno je tiskana 1960. U predgovoru tom drugom izdanju Huxley je napisao da je ugodno iznenađen jer bi se još mogao složiti s mnogim tadašnjim razmišljanjima i estetskim sudovima. Bio je impresioniran spomenicima Maya i divio se majstorstvu njihovih umjetnika. No, ti spomenici odslikavali su mu samo život razuma, to su geometrijska apstrakcije bez topline i senzualnosti, Huxley nije našao mnogo simpatije ni za vjeru Maya. Vide-nje Mexica bilo je i ostalo negativno, naročito u usporedbi s njegovim oduševljenjem prema indijskoj kulturi i istočnim filozofijama. Slično T.S. Eliotu, on se u svojem četvrtom desetljeću počeo zanositi i mističizmom utemeljenim na nekim budističkim učenjima i sav njegov rad poslije toga bio je prožet takvom filozofijom. Mexico ga je u tom pogledu ostavio hladnim.

odrastanje

bogdan arnautović

VOŽD

prelijepa moja:
teza po kojoj sam glinena spona
između svetotajstva i očiglednog
nikla je dok sam ležao bolest vuka,
kako me slavi Đavo – takav sam.

beharu, slatka i mrsna mezgro:
ti znaš da se staklo reže i dijamantom
i bridom ruke, te da ću –
budem li mrk, milostiv i uravnotežen

kao dosad

reformisati biljni svijet,
koliko li obremenih kamelija usput,
što neba kušah, a još me
voliš ciganski:
podočnjacima i tučkom, vjetrovito,
dio po dio.

I kad ti sučem sise kao tanjoj algi tijelo,
i kad tvrdim da je isto nekog udaviti
ili stražu čuvati – ciganski se naderdaniš
pa srce čupaš,
između ugaraka se dužiš
a meni nepce ljiljani.

DJEČACI

perjano ravno – do konačišta:
mahovina pokazuje istok, i rutvica,
strnjika – to ikivo banditsko.

prah pješčanog sata/pejzaž golubinji,
vitko klatno u mesu zvečarke,
ta povijuša/tišina
deveti put mi se oko slabina ovija

dječaci od sna bojažljiviji,
moćni a tužni kao žar što se prenosi iz peći
u peć,
cvjetaju poput zemljane kore na noktima tumača
zadnjih namjera.

perjano ravno – do dveri matičnih
kao paučina izmišljeni zmaja nad trapom
krote dječaci,
lišće im se o obrve zapliće.

ODRASTANJE

Kad diše more uhodim pripeku,
nježno se družim s morskom nemani
na očevini/pučini,
rječit mukom,
kao siroče poslušan.

Utaman vojarništvo,
ova šaka kao bradva,
utaman bunt u tom sunčevom jaru,
kupelji parhoj.

I orlica, i jastrebeca, i sokolica
vazda sličnih čvorastih mišića i jezika,
posjekotine nalik na tetivu školjke –
zlo u tom druženju bistre.

ako i na časak posumnjam da sam mliječ
ta neman će me tanjiti, tanjiti i zakovati.